

— „פרוטוקול“ עוסק בקצוות הפוליטיים של ארץ ישראל בשנות העשרים. בקצוות ובקיצוניות. לא במח שנהוג לכנות, המפעל הציוני הגדול“ אלא בשוליו הצרים. מדוע בנית רומן היסטורי רחב יריעה שעניינו השוליים? האם משהו בחוויות ילדותך הביא אותך לכך? האם היתה המות כלשהי במשפחתך קרובה או קשורה לפ.ק.פ.?

„התחלתי את כתיבת הספר לפני 15 שנים. היום קשה לי לאבחן את התחושות והמחשבות שליוו אותי בנקודה הזאת. קשה לי לומר אם היה יעד ראשוני מסויים שהתחלף במשך השנים ביעד אחר או התווסף אליו. התחלתי את כתיבת הספר אחרי מהומות הסטודנטים בפאריס ואי חרי הפלישה הסובייטית לצ'כוסלובקיה. שנתפסה אצלי כמימוש קוטבי וגם של אידיאולוגיה שלא האמנתי בה ושלמעשה אני מכיר לא אותה אלא את האימאזים שלה. האידיאולוגיה המרקסיסטית-בולשביסטית. חשבתי על נס"י לבחון אותה מכל צד. הסטודנטים בפאריס ניערו (או חדשו, לדעתם). את הקומניזם הטרוצקיאי. השתמשו בסיסמאות של הרס הישן כדי לבנות חדש. יותר טוב, לסלק את שגיאות העבר. באותה תקופה קראתי את מר" קווה, פרשן קיצוני של טרוצקי, וכל הדברים האלה עניינו אותי מאוד. ב„על-המשמר“ נתקלתי בראיון עם פק"פניק שירד בזמנו לבריובידג'ן וחזר לאחר הרבה תלאות וסבל. הראיון, ככל שאני זוכר, לא היה חשוב. אפילו אניני זוכר את שם המראיין. אבל כמה מן העובדות שתיאר קסמו לי, כמספר. האיש היה ציוני. חבר בגדוד העברי דה. ובשנת 1925 הלך עם הפלג הקיצוני של הפ.ק.פ. לחיפה. באותה תקופה, סיפר, היו בחיפה 30 תאים של רסיסי המפלגה. הפ.ק.פ. כולו מנה כמה אלפי חברים, והנה הוא מספר על 30 תאים בחיפה. רציני לבחון קבוצה של אנשים שמתכוונת לשנות את העולם שינוי דרסטי. בזה בעצם התחיל הכול. ברצון להכנס לראש של אנשיהתקופה הזאת. מכאן התפתחה בחינת הסכנה שבאידיאות. הכביר לות לאידיאל שהוא לעיתים מטעה וחד-צדדי. ממוצע של כוונות טוב, פשרה של כוונות טובות. הסכנה והקסם שבי אידיאות.“

„העניין היה בקידוש-השם“

כאידיאולוגיה. אדם עולה על המוקד ונשרף גם כאשר הוא טועה ויודע זאת, גם כאשר הטעות מפריעה לו ורודפת אחריו.“

— כלומר, מהפית לא הבאת דבר. לא זכרונות וגם לא שורשים. הלכת בעקבות הקסם?

„כן. אם כי במהלך העבודה על הספר וכתיבתו-עריכתו התקנתו לדפוס, חזרתי ומצאתי בו דברים אחרים. אבל יותר מכול היה חשוב לי להיכנס לראש של אנשים המרי כנים להשרף על קידוש השם. יתכן שהייתי יכול לכתוב על קבוצה אחרת. השבתאים. על יעקב פרנק. על נטורי קרתא. העניין היה בקידוש השם כאידיאולוגיה. אדם עור לך על המוקד ונשרף גם כאשר הוא טועה ויודע זאת, גם כאשר הטעות מפריעה לו ורודפת אחריו, גם כאשר הוא מוצא עצמו מופסד, ניווק, מותר ונכנע. רציני במסר קנה בנאלית וברורה מראש: הטעות, הוויתור והכניעה מוציאים את הטעם מקידוש השם, מבטלים את ערכו. עושים אותו לא-שווה, אם להתבטא בלשון פשוטה. לא התכוונתי להציג תורה אלטרנטיבית אלא לרמוז על הצורך החיוני בגורם שיאזן בין חובת היחיד לחברה לחובת החברה ליחיד. את כל זה רציני לעשות, לכתוב, כפי שאני יכול, באמצעות סיפור נאראטיבי פשוט. ששכבותיו מתווספות לו כערך-מוסף. רציני להעביר את הדברים דרך הקו הסיפורי המתפתח.“

— בחינת קידוש השם הוא כמו מעקב אחרי הקסם שברע?

„כן. הגיבור אומר בהתחלה שלא ייתכן שכל מה שאירע כאן, בארץ-ישראל, הוא אשליה וחולות נודדים, והרי מול עיניו הולך ומתממש הכול. הוא מעמיד עובדה: הצדק נבנה, מתממש, תוך כדי עשיית עוול או: עלי-ידי גרימת עוול. אין תהליך היסטורי טבעי שיש בו איוון בין צדק לצדק. מי שאינו מוכן לקבל זאת, אפשר לראות בו אידיאליסט. מי שאינו מוכן לקבל זאת וגם מוכן ללי-חום נגד זה, אפשר לראות בו פנאט. אם משהו אינו יכול לקבל את הדבר, מוכן ללחום נגדו אבל אינו יכול ללחום מלחמה כזאת, כאן מתרחשת הפריצה לבור שחור, לתהום, לסוד הרוע“

— מדוע לא כתבת על בניית הארץ? מדוע לא רומן על הקמת דגניה. נהלל או כפר-היהושע?

„מפני שבעיני היפה ביותר הוא לא לכתוב על הדבר, אחד לאחד, אלא לרמוז עליו, לנסות לראותו מן הצד ולא על פניו. אמי ואבי הם דמויות בספר. מהלוצי תל-שמאם. יונה הוא אבי. התקומה והבניה מוארות דרך הפריסמה של ראיית איי-הצדק והאשליה. לי קסם לכתוב על זה. על ההתחדשות והתקומה נכתבו ספרים רבים, ואותי משך, נכון, הקסם שברוע. פעם כתבתי מסכת לייבל אחד מקיבוצי העמק, תוך-כדי כתיבה הצטיירה אצלי תמונה של הקמת חברה. המחיר שמשלמים אנשיה בעד הדשאים הירוקים, בעד בטחונות שהם משיגים לעצ-מם. הסתבר לי שגם בכך יש חומר לרומן וחב. חשבתי

ישומי

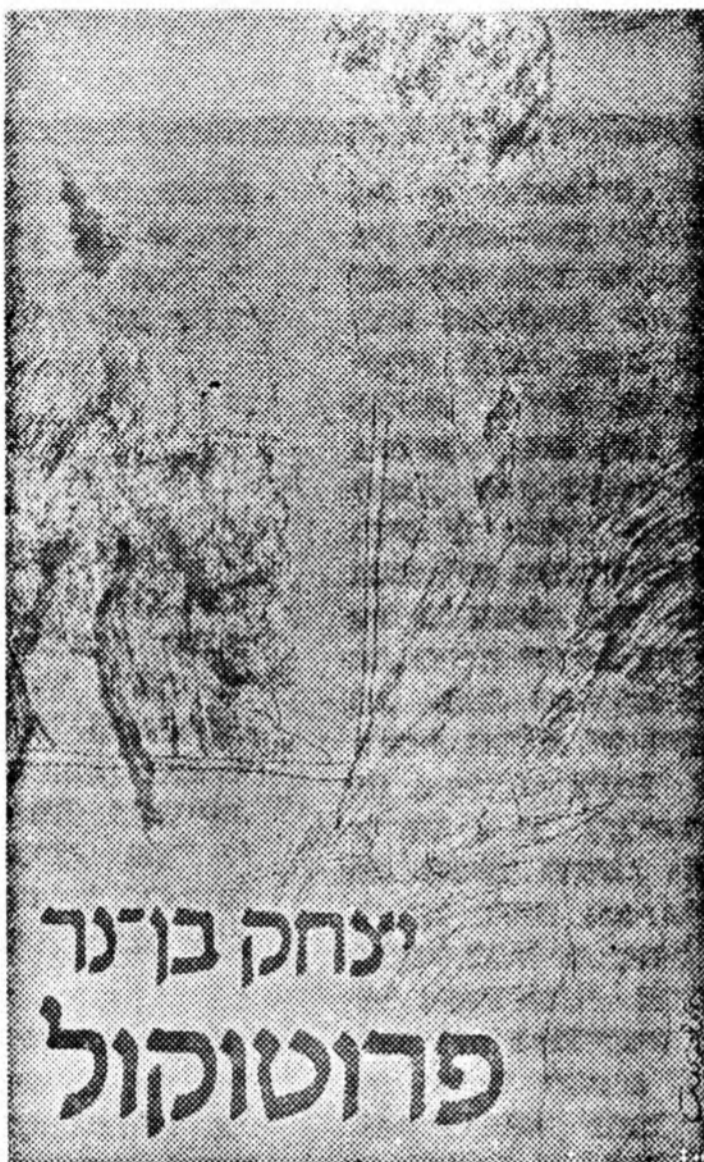
הפרוטוקול

שיחה עם יצחק בן-נר על ספרו.

על אידיאולוגיה. טרוצקי מוסר ופוליטיקה

מאת ניבה לניר

על חברה זו לא במונחים קונסטרוקטיביים אלא במונח מחיר, הקושי הפיסי והנפשי, הבגידות, הזחילה ממיטת למיטה, ההתאבדויות. אולי הדברים נשמעים כדברי זיקי באום, אבל אני מתכוון לשאלה כיצד נוצרת. בארץ-לא-ארץ, בארץ לא נושבת, חברה או קהילה. גם זה קוסם לי. אני לא יודע אם אטפל בזה פעם או לא, אבל אם אגיע לכך יהיה זה טיפול יותר יסיר בהתעוררות הציונית.“

— מה היתה הטכניקה של איסוף החומר ולימוד התקופה? פה? באיזה ארכיונים ישבת?

„פרופסור זאב לקויר פרסם, בפסבדונים, ספר על תולדות המפלגה הקומוניסטית הפלשתינאית. זה היה ספר מטעם, מגמתי, אבל מלא אינפורמציות. היה זה הספר הראשון ששלח אותי לספרים רבים אחרים. אחרי-כך התמקדתי בחומר הטוב ביותר שקיים, עיתוני התקופה. ישבתי מאות שעות בספרייה שבבית-אריאלה וקראתי עמוד אחר עמוד ב„דבר“, ב„הארץ“ ובכל עתון ופרסום אחר שהו-פיעו אז. במהלך הקריאה הייתי רושם רישומים רבים, להיות מוכן לכל דבר ולכל אפשרות. למדתי כל פרט בהתפתחות הפוליטית, בסגנון הכתיבה והדיבור, וכמובן כל פרט, אפילו הקטן ביותר, על חיפה. ברוב החומר שצברתי ולימדתי לא השתמשתי, אבל רציני מאוד להיות מסוגל לבנות אשליה כאילו אני מכיר את חיפה, רחובותיה ואווי-רתה. הספר אינו מתחייב להיות נאמן לאמת ריאלי, אבל החלטתי שהרקע והתקופה יהיו ריאליים, כדי שאוכל לשחק עם הדמויות. הרקע יכתוב להן התייחסות. הן יהיו חופשיות ודמיוניות, אבל יפעלו על רקע קונקרטי. קראתי, כמובן, את כל פרסומי הפ.ק.פ. השמורים, זכרונות וספרים, וכל אלה התעכלו לאט ונהפכו, נדמה לי, לחומר חדש. לא רציני להיות נאמן וללכת בעקבות אחר העובדות, אם כי גם בהן השתמשתי פה ושם. המפלגה שלחה שני שלי-חיים להר הדרוזים בימי מרד הדרוזים, כמסופר בספר, אבל אני לא עסקתי בשאלה אם הם הצליחו או לא לגייס שם חברים למפלגה.“

— האם השתמשת באנשי המפלגה האמיתיים, כרגרי ברזילי, ליפס או אברכיב כמודל לגיבורים שלך?

„אמי ואבי הן דמויות בספר, מחלוצי תל-שמאם. יונה הוא אבי. התקומה והבניה מקבלות הארה דרך הפריזמה של ראיית איי-הצדק והאשליה.“

„בניתי לי מודל כללי מאוד של המפלגה וכמה מדמיו-יותיה, אבל לא עיצבתי דמות אחת שאפשר לומר עליה, זה כרגרי-ברזילי. עיצבתי מפתח חפשי למדי של התנהגויות. בקשת קראתי את צדק הקומינטר, זכרונותיו של נהמן ליסט, ומה שמצאתי שם, הקונספירציה והדמויות, מצא מאוד חן בעיני. אני מניח שפרטים כאלה ואחרים איפשרו לי לעצב ולפתח אפשרות כזאת או אחרת, להעניק משקל מסויים לדמות זאת או אחרת.“

— לא היתה דמות מסויימת שתפסה אותך יותר מאתי רות ושבעקבותיה הלכת?

„לא. למען האמת, הדמויות שהכרתי מן החומר הכתוב נראו לי חיוורות למדי. כרגרי-ברזילי קצת פרץ קדימה, אבל גם הוא, וגם אחרים לא נראו לי כבעלי שיעור-קומה. הסיפור הוא שמצא חן בעיני. בארץ הזאת עברו אנשים שחיייהם אינם מסתכמים בתשובה. הם לקחו איתם לקבר את התהיה. גיבור, פרוטוקול, היה קצת הלוצי וקצת אוני-טוריסט שנקלע לכאן די במקרה. הוא קסם לי יותר מבעלי החזון והיעוד, דווקא מפני שהתאכזב ופנה לכיוון אחר. הוא אדם שבתחתית קיבתו לוהטת גחלת שאינה נותנת לו מנוחה. הוא עושה רע כדי לעשות, פעם, טוב. הוא נמשך אל מגנט שאף פעם לא ייגע אליו. גם אוריה, מזכיר המפלגה בארץ-ישראל יש בו משהו כזה, אבל באוריה יש גם ההיפך: בשבילו האידיאולוגיה היא או מובנת מאלה או בסיס שבונים עליו חיים. האידיאולוגיה של אוריה היא גם אדמיניסטרציה, האידיאולוגיה כאדמיניסטרציה מהפכנית והיא תיראה לו כך בכל מקום שיישלח אליו. הגיבור שואף לאבסטרקט לא מושג, לא מובן, קטלני. לא היה לי מודל. נהרתי ממודל. לא רציני שיהיו דמות מסויימת ויצביעו עליה. עניין אותי למצות תכונות וניגודים ולשחק בהם בדרכי שלי.“

— האם לא היה משהו משונה, מלאכותי או בלתי-אורגני בצמיחת הפ.ק.פ. בארץ-ישראל?

„בארץ ישראל קרה דבר שלא היה לו תקדים: בניית חברה חדשה, הגשמת המפעל הציוני. ממול עמד כל העולם וכל האידיאולוגיות האחרות, לרבות האמונה הדתית היהודית והציפיה למשיח. אחד הדברים המרכזיים שהיה ממול התגלם במהפכה הקומוניסטית. לספר יש לינקג' לזה, כפי שיש לו לינקג' אל נמיכות הרוח וההשפלה. הקומוניזם עדיין היה רעיון גדול ונשגב. היה המון קסם בידיעת שבברית-המועצות ובגוואטמלה מחזיקים לנין ואחרון ה-פרולטריום באותה תורה. היה קסם בפריצה לעולם חדש שיש בו שיוויון. אינטרנציונליזם גדול, מקסים. הקסם הוח עמד מנגד למפעל הציוני, בעיקר כשהתלבטו החלוצים בבניית הערבית. נישול. קניית אדמות עמק יזרעאל בבני-רות ובדמשק, וגירוש מאות האריסים שישבו עליהן. הקו-מוניזם נתן תשובות. היה כביכול בעל תשובה ומענה. היה

